

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
(назва навчального підрозділу)

Кафедра соціальної роботи
(повна назва кафедри)

КУРСОВА РОБОТА
(ПРОЕКТ)

з дисципліни: Соціальна робота з різними групами клієнтів

на тему: «Соціальна робота з різними типами сімей»

Студента (ки) _____ Сушко Володимир Сергійович
(прізвище та ініціали)

курсу _____ 3 _____

групи _____ Ін34-9-23-Б1СПр-Н(4.0д)

напряму підготовки (спеціальності)

_____ Керівник к.і.н. Михайленко С.М.

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Яготин 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.....	5
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ ТИПАМИ СІМЕЙ	5
1.1 Сутність, завдання та засади соціальної роботи з різними типами сімей ...	5
1.2. Класифікація типів сімей у соціальній роботі	9
РОЗДІЛ 2.....	13
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ ТИПАМИ СІМЕЙ	13
2.1. Особливості соціальної роботи з благополучними, кризовими та неблагополучними сім'ями.....	13
2.2. Соціальна підтримка різних типів сімей: багатодітних, неповних та сімей групи ризику	16
ВИСНОВКИ.....	21
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Сучасне суспільство переживає глибокі соціально-економічні та демографічні зміни, які істотно впливають на функціонування сім'ї як одного з ключових соціальних інститутів. В Україні цей процес супроводжується трансформацією сімейної структури: зростанням кількості неповних, багатодітних, кризових сімей та сімей групи ризику. Основними чинниками таких змін є економічна нестабільність, міграція та переосмислення традиційних сімейних цінностей. Ці тенденції ставлять нові виклики перед державою та системою соціального захисту, потребуючи адаптації та вдосконалення підходів до підтримки різноманітних категорій сімей.

У цих умовах соціальна робота набуває вирішального значення як один із напрямів соціальної політики, що спрямований на забезпечення благополуччя сімей, розвиток їхнього виховного потенціалу та подолання кризових ситуацій. Соціальна робота виконує роль дієвого інструменту допомоги у скрутних обставинах, спрямованого на зміцнення родинних зв'язків і мінімізацію соціальних ризиків. Ефективне виконання цієї функції залежить від розвитку соціальних служб, професійного рівня фахівців і впровадження сучасних методів і технологій.

Актуальність теми пояснюється тим, що різні типи сімей стикаються з численними соціально-економічними, психологічними та виховними проблемами. Так, неблагополучні й кризові сім'ї нерідко втрачають здатність повноцінно виконувати свої соціальні функції, багатодітні потребують додаткової матеріальної підтримки, а неповні зіштовхуються зі складнощами у вихованні та соціалізації дітей. Значна кількість таких родин потребує комплексної допомоги від державних структур і соціальних служб, що вимагає створення ефективної системи соціальних послуг.

Важливим завданням сучасної соціальної роботи з сім'ями є дотримання принципів гуманізму, адресності, комплексності та індивідуального підходу. Особливу увагу необхідно приділити реалізації програм соціального супроводу, профілактичних заходів, а також налагодженню співпраці між державними та

неурядовими організаціями. Центральним аспектом є також формування соціальної відповідальності самої сім'ї та створення умов для її самостійного існування.

Метою курсової роботи є комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів соціальної роботи з різними типами сімей, а також визначення шляхів підвищення її ефективності в умовах сьогодення.

Для досягнення цієї мети визначено такі завдання:

- проаналізувати суть і значущість соціальної роботи з сім'єю;
- охарактеризувати типологію сімей у контексті соціальної роботи;
- виявити характерні проблеми та потреби різних категорій сімей;
- дослідити основні форми, методи й технології роботи з сім'ями;
- оцінити сучасний стан системи соціальної підтримки родин в Україні;
- окреслити проблеми в наданні соціальних послуг і запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є соціальна робота як професійна діяльність у сфері соціального захисту населення.

Предметом дослідження виступають теоретичні, організаційні та практичні аспекти здійснення соціальної роботи з різними категоріями сімей.

Методологічною основою дослідження слугують загальнонаукові методи, зокрема аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та системний підхід, а також застосування структурно-функціонального аналізу соціальних явищ.

Інформаційну базу дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правові акти України, статистичні матеріали, а також дані практичної діяльності соціальних служб.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ ТИПАМИ СІМЕЙ

1.1 Сутність, завдання та засади соціальної роботи з різними типами сімей

Соціальна робота з різними типами сімей є однією з найбільш важливих ділянок соціальної практики, що набуває особливого значення в умовах трансформації сучасного суспільства. Соціально-економічні зрушення, нестабільність рівня життя, зростання кількості кризових та неблагополучних сімей зумовлюють підвищення потреби у фаховій соціальній підтримці сім'ї як базового соціального інституту. Це вимагає системного підходу до організації соціальної роботи та впровадження дієвих механізмів допомоги [2].

У сучасних наукових поглядах сім'я розглядається як складна відкрита соціальна система, яка функціонує у постійній взаємодії із зовнішнім середовищем. Економічні кризи, соціальна нерівність, зміни у структурі зайнятості, міграційні процеси та трансформація цінностей безпосередньо впливають на стан сім'ї, її сталість і здатність виконувати основні функції. У таких умовах соціальна робота виступає важливим інструментом підтримки сім'ї, спрямованим на збереження її цілісності та підвищення якості життя її членів [6].

Соціальна робота з сім'ями — це цілеспрямована, науково обґрунтована діяльність, що охоплює комплекс заходів щодо надання допомоги, підтримки та захисту сімей, які перебувають у скрутних життєвих обставинах або потребують сприяння у виконанні своїх функцій. Її метою є забезпечення належного рівня життєдіяльності сім'ї, збереження її стабільності, розвиток внутрішнього потенціалу та створення умов для повноцінного функціонування і розвитку її членів [4].

Суть соціальної роботи з сім'ями полягає у поєднанні підтримувального, профілактичного та розвивального напрямів впливу. Вона не обмежується лише реагуванням на вже наявні проблеми, а передбачає формування здатності сім'ї самостійно долати труднощі, адаптуватися до змін та ефективно виконувати свої соціальні функції. Такий підхід відповідає сучасним концепціям соціальної роботи, що спрямовані на розвиток ресурсів клієнта, а не лише на компенсацію дефіцитів [5].

Важливим для розуміння суті соціальної роботи є функціональний підхід до сім'ї. Сім'я як соціальний інститут виконує низку ключових функцій: репродуктивну, виховну, економічну, емоційно-психологічну, соціалізаційну та захисну. Порушення або часткова втрата цих функцій часто стає причиною виникнення скрутних життєвих обставин і потреби у професійній соціальній допомозі. У таких випадках соціальна робота спрямовується на відновлення функціональної спроможності сім'ї та гармонізацію внутрішньосімейних відносин.

У науковій літературі також підкреслюється значення додаткових функцій сім'ї, зокрема адаптаційної та інтегративної. Адаптаційна функція забезпечує здатність сім'ї реагувати на зміни у соціальному середовищі, тоді як інтегративна сприяє згуртованості її членів. Порушення цих функцій часто призводить до дезорганізації сімейного життя та потребує втручання соціального працівника [6].

Відповідно до сучасних наукових поглядів, соціальна робота з сім'ями реалізується на трьох рівнях: індивідуальному (мікрорівень), груповому (мезорівень) та соціальному (макрорівень). На мікрорівні здійснюється безпосередня робота з конкретною сім'єю; на мезорівні — взаємодія з соціальними групами та громадою; на макрорівні — участь у формуванні соціальної політики та програм підтримки сім'ї [5]. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексний вплив на соціальні проблеми та підвищити ефективність соціальної допомоги.

До основних завдань соціальної роботи з різними типами сімей належать надання матеріальної, психологічної, педагогічної та правової допомоги; сприяння виконанню сім'єю її функцій; профілактика сімейного неблагополуччя; захист прав членів сім'ї; соціальна адаптація та попередження негативних соціальних явищ, зокрема соціального сирітства [1; 3].

Узагальнюючи погляди, представлені в наукових джерелах, можна виділити основні напрями діяльності соціального працівника у роботі з сім'ями:

- оцінка соціального стану сім'ї та виявлення проблем;
- планування індивідуальної програми допомоги;
- організація соціального супроводу;
- координація взаємодії з іншими установами;
- контроль та оцінка результатів роботи.

Соціальна робота з сім'ями базується на системі принципів, які визначають її зміст і спрямованість. До ключових належать принцип гуманізму, що передбачає повагу до гідності особистості; принцип індивідуального підходу, який забезпечує врахування особливостей кожної сім'ї; принцип комплексності, що орієнтує на поєднання різних форм допомоги; принцип активізації, спрямований на розвиток внутрішніх ресурсів; а також принцип доступності соціальних послуг [2; 4].

Важливу роль відіграють також принципи конфіденційності, добровільності та партнерства, які забезпечують ефективну взаємодію між соціальним працівником і сім'єю та сприяють формуванню довірчих відносин.

Важливою складовою теоретичних основ соціальної роботи є класифікація сімей, яка дозволяє диференціювати підходи до надання допомоги. Різні типи сімей мають специфічні потреби, що зумовлює необхідність застосування відповідних методів і форм соціального втручання.

З метою більш чіткого розуміння особливостей соціальної роботи доцільно узагальнити основні підходи до взаємодії із сім'єю (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1
Основні підходи у соціальній роботі з сім'ями

Підхід	Характеристика
Індивідуальний	Орієнтація на потреби конкретної сім'ї та її членів
Системний	Розгляд сім'ї як цілісної системи взаємопов'язаних елементів
Комплексний	Поєднання різних форм і методів соціальної допомоги
Ресурсний	Акцент на розвитку внутрішніх можливостей сім'ї
Партнерський	Співпраця між соціальним працівником і сім'єю

Практична реалізація соціальної роботи з сім'ями здійснюється через такі форми, як профілактика, соціальний супровід, консультування, соціальна реабілітація та посередництво. Особливе значення має соціальний супровід, який передбачає довготривалу підтримку сім'ї та сприяє подоланню скрутних життєвих обставин [5].

Важливим аспектом є також міжвідомча взаємодія, яка забезпечує координацію діяльності різних установ — соціальних служб, закладів освіти, охорони здоров'я, правоохоронних органів. Така співпраця дозволяє досягти комплексного вирішення проблем сім'ї та підвищити ефективність соціальної роботи [6].

Таким чином, соціальна робота з різними типами сімей є складною багаторівневою системою професійної діяльності, що поєднує теоретичні погляди та практичні механізми допомоги. Її ефективність визначається здатністю враховувати індивідуальні особливості сім'ї, своєчасно реагувати на соціальні виклики та сприяти розвитку її внутрішнього потенціалу.

1.2. Класифікація типів сімей у соціальній роботі

Типологія сімей є значущою частиною теоретико-методологічних засад соціальної роботи, оскільки дає змогу впорядкувати різні сімейні структури, окреслити їхні властиві ознаки та ступінь потреби у соціальному супроводі. У наукових студіях наголошується, що дієвість соціальної підтримки великою мірою залежить від коректного визначення типу сім'ї, рівня її соціального функціонування та наявних резервів для подолання життєвих негараздів [6; 2]. Типологічний підхід дозволяє не лише згрупувати сім'ї, але й виступає засадою для створення диференційованих планів соціальної допомоги.

У сучасній соціальній практиці сім'ї групують за різними критеріями: будовою, рівнем фінансового забезпечення, типом внутрішньосімейних стосунків, виконанням навчальної та соціалізаційної функцій, а також за рівнем соціального благополуччя. Такий підхід дає змогу всебічно оцінити стан сім'ї та визначити найбільш слушні вектори соціального втручання [4; 5]. Водночас науковці підкреслюють, що жодна класифікація не є універсальною, адже реальні сімейні обставини часто поєднують риси кількох типів.

Однією з головних класифікацій є розподіл сімей на повні та неповноцінні. Повні сім'ї відрізняються наявністю обох опікунів, що створює більш сприятливі умови для гармонійного зростання дитини, розподілу обов'язків та сталості сімейних стосунків. Неповноцінні сім'ї виникають унаслідок розлучення, втрати одного з опікунів або інших обставин і характеризуються збільшеним психологічним, суспільним і фінансовим тягарем на одного з опікунів. У таких сім'ях часто постають складнощі з вихованням дітей, що зумовлює потребу у посиленому соціально-педагогічному супроводі [11; 10; 12].

Окрему групу становлять багатодітні сім'ї, які мають трьох і більше нащадків. Вони відіграють важливу роль у демографічному розвитку

суспільства, проте часто стикаються з фінансовими труднощами, обмеженими ресурсами та підвищеним навантаженням на опікунів. Соціальна робота з такими сім'ями передбачає не лише надання матеріальної підтримки, а й організацію настанов, психологічного підтримання, а також сприяння у забезпеченні доступу до освіти та медичних послуг [9; 11].

Важливою категорією є малозабезпечені сім'ї, які вирізняються недостатнім рівнем прибутків для задоволення базових потреб. Такі сім'ї часто перебувають у стані соціальної уразливості, що впливає на якість життя та можливості розвитку дітей. Соціальна робота з ними сфокусована на наданні матеріальної підтримки, гарантуванні доступу до соціальних гарантій, а також стимулюванні зростання рівня самодостатності через працевлаштування та розвиток умінь [2; 4].

Особливу увагу в соціальній роботі звертають на сім'ї групи ризику. До них відносять сім'ї, у яких присутні чинники, здатні спричинити соціальну дезадаптацію: безробіття, залежності, суперечності, утиски, низький рівень батьківської відповідальності. Як вказується у наукових джерелах, головним завданням роботи з такими сім'ями є раннє виявлення проблем, проведення запобіжних заходів та уникнення переходу до категорії неблагополучних [3; 7].

Неблагополучні сім'ї характеризуються глибокими порушеннями сімейних функцій, системними суперечностями, асоціальною поведінкою або неналежним виконанням батьківських обов'язків. У таких сім'ях існує ризик порушення прав дитини, що вимагає активного втручання соціальних установ. Соціальна робота з ними є всеохоплюючою та включає соціальний супровід, моніторинг умов мешкання, реабілітаційні заходи та охорону прав дітей [8].

Особливу категорію становлять усиновлені, опікунські та патронатні сім'ї, які виконують функцію заміщення біологічної сім'ї для дітей, позбавлених батьківського піклування. Такі сім'ї потребують постійного соціального супроводу, методичної підтримки, психологічної допомоги та контролю з боку відповідних установ. Важливим аспектом є підготовка

опікунів до виконання нових соціальних ролей та забезпечення належних умов для розвитку дітей [1; 5].

Узагальнення основних типів сімей та напрямів соціальної роботи з ними викладено у таблиці (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні типи сімей у соціальній роботі та їх характеристика

Тип сім'ї	Основні характеристики	Напрями соціальної роботи
Повні сім'ї	Стабільна структура, наявність обох батьків	Профілактика, консультації, підтримка виховного потенціалу
Неповні сім'ї	Один із батьків, підвищене навантаження	Психологічна підтримка, педагогічний супровід
Багатодітні сім'ї	Троє і більше дітей, матеріальні труднощі	Соціальні пільги, матеріальна допомога, консультації
Малозабезпечені	Низький рівень доходів	Соціальна підтримка, пільги, допомога в працевлаштуванні
Сім'ї групи ризику	Наявність факторів небезпеки	Профілактика, раннє втручання
Неблагополучні	Порушення сімейних функцій	Соціальний супровід, захист дітей, реабілітація
Прийомні/опікунські	Виховання дітей без біологічних батьків	Постійний супровід, контроль, методична підтримка

Подана типологія дозволяє зробити висновок, що кожна група сімей має власний набір соціальних, психологічних та фінансових викликів, які визначають особливості роботи з нею. Водночас у практиці соціальної роботи рідко трапляються «чисті» типи сімей, оскільки одна сім'я може водночас поєднувати кілька ознак, наприклад бути малозабезпеченою та належати до групи ризику.

У зв'язку з цим соціальна підтримка повинна ґрунтуватися на засадах комплексності та індивідуального підходу, що передбачає врахування не лише формального типу сім'ї, а й реальної життєвої обставини, особливостей внутрішніх взаємин, наявних резервів та потенціалу до подолання негараздів [4; 5]. Ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від спроможності фахівця коректно тлумачити ці чинники та обрати відповідні методи втручання.

Варто також узагальнити ключові критерії, які застосовуються для класифікації сімей у соціальній роботі:

- структурний (склад сім'ї, наявність обох опікунів);
- економічний (рівень прибутків, матеріальне становище);
- функціональний (здатність виконувати навчальну та соціалізаційну функції);
- психологічний (характер стосунків, емоційний клімат);
- соціальний (рівень пристосування до суспільства).

Окремо слід наголосити, що своєчасна діагностика сімейних проблем є стрижневим елементом дієвої соціальної роботи. Як зазначається у студіях, раннє виявлення кризових тенденцій дає змогу запобігти поглибленню проблем, мінімізувати ризики для дітей та забезпечити перехід сім'ї до категорії неблагополучних [3; 7]. Саме тому діагностичний етап є обов'язковим у процесі соціального супроводу.

Таким чином, типологічний підхід у соціальній роботі є не лише теоретичним інструментом, а й практичною основою для планування соціального втручання, розробки особистих програм підтримки та підвищення результативності соціальних послуг. Його застосування дозволяє точніше визначити потреби сім'ї та забезпечити цільовість і успішність соціальної допомоги [6; 2].

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ ТИПАМИ СІМЕЙ

2.1. Особливості соціальної роботи з благополучними, кризовими та неблагополучними сім'ями

Соціальна робота з різними типами сімей базується на урахуванні рівня їхнього соціального функціонування, сталості внутрішніх зв'язків та спроможності виконувати головні сімейні функції. У практиці соціальної роботи найчастіше виділяють благополучні, кризові та неблагополучні сім'ї, що дозволяє визначити ступінь соціального ризику та вибрати відповідні форми й методи допомоги [2; 4]. Такий поділ є важливим інструментом соціальної діагностики, оскільки забезпечує точніше планування втручання.

Диференціація сімей за рівнем благополуччя є потрібною умовою дієвої соціальної роботи. Вона дозволяє враховувати, що сім'ї відрізняються за рівнем сталості, ресурсності та здатності самостійно долати життєві негаразди. У сучасних підходах соціальна робота розглядається як сукупність кроків, що поєднує профілактичний, підтримувальний та корекційний вектори. При цьому важливим є не лише реагування на труднощі, а й їхнє запобігання та раннє виявлення [5; 6].

Благополучні сім'ї вирізняються сталою будовою, гармонійними внутрішньосімейними стосунками та належним виконанням основних функцій. У таких сім'ях зазвичай спостерігається позитивний психологічний мікроклімат, відповідальне батьківство та достатній рівень матеріального забезпечення. Соціальна робота з цією категорією має переважно профілактичний характер і спрямована на підтримку наявної сталості та запобігання можливим небезпекам.

До головних напрямків роботи з благополучними сім'ями належать:

- формування та розвиток батьківської спроможності;

- інформаційно-освітня діяльність;
- профілактика сімейних незгод;
- підтримка здорового сімейного мікроклімату.

У цьому випадку соціальний працівник виконує здебільшого консультативну та профілактичну роль, допомагаючи сім'ї зберігати її ресурсний потенціал.

Кризові сім'ї знаходяться у стані тимчасової дестабілізації, що постає під впливом різних зовнішніх чи внутрішніх чинників. Найчастіше це можуть бути фінансові скрути, втрата роботи, проблеми зі здоров'ям, суперечки між членами сім'ї або психологічне виснаження. Важливо, що такі сім'ї ще зберігають потенціал до відновлення, проте потребують вчасної підтримки.

Соціальна робота з кризовими сім'ями має на меті стабілізацію ситуації та відновлення звичного функціонування сімейної системи. Основна увага приділяється оперативному реагуванню, оскільки затягування кризи може спричинити поглиблення проблем. У роботі використовуються такі форми втручання:

- соціальний супровід;
- кризове консультування;
- медіація сімейних суперечок;
- психологічна підтримка;
- активізація внутрішніх ресурсів сім'ї.

Таким чином, соціальна робота в цьому випадку має переважно відновлювальний характер і спрямована на повернення сім'ї до сталого функціонування (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1
Особливості соціальної роботи з різними типами сімей

Тип сім'ї	Основні характеристики	Мета соціальної роботи	Основні форми допомоги
Благополучні	Стабільні відносини, виконання сімейних функцій	Профілактика можливих ризиків	Консультації, просвітницька робота, підтримка
Кризові	Тимчасові труднощі, порушення стабільності	Подолання кризи, відновлення функцій	Соціальний супровід, консультування, кризове втручання
Неблагополучні	Системні порушення, конфлікти, девіації	Захист, реабілітація, стабілізація	Тривалий супровід, контроль, міждисциплінарна допомога

Неблагополучні сім'ї є найбільш складною категорією для соціальної роботи, оскільки характеризуються системними порушеннями сімейних функцій, стійкими суперечностями, асоціальною чи девіантною поведінкою та неналежним виконанням батьківських обов'язків. У таких сім'ях часто порушуються права дітей, а сімейне оточення може становити загрозу для їхнього розвитку.

Соціальна робота з неблагополучними сім'ями є комплексною та довготривалою. Вона включає не лише підтримку, а й нагляд та захист. Основними напрямками роботи є:

- соціальний супровід та моніторинг умов життя;
- захист прав та інтересів дітей;

- соціально-психологічна реабілітація;
- корекція батьківської поведінки;
- міжвідомча взаємодія з іншими службами.

У складних випадках може здійснюватися тимчасове вилучення дитини або інші заходи захисту її прав згідно з чинним законодавством.

Дієвість соціальної роботи з різними типами сімей залежить від низки ключових чинників. Серед них особливо важливими є: своєчасне виявлення труднощів, професійна компетентність соціального працівника, рівень міжвідомчої взаємодії, доступність соціальних послуг та індивідуалізація підходу до кожної сім'ї.

Водночас важливо враховувати, що сім'я є динамічною системою, яка може змінювати свій стан під впливом різних життєвих обставин. Наприклад, благополучна сім'я за наявності стресових чинників може перейти у кризовий стан, а за відсутності підтримки — у неблагополучний. Це наголошує на необхідності постійного моніторингу сімейного стану та превентивної роботи соціальних служб.

2.2. Соціальна підтримка різних типів сімей: багатодітних, неповних та сімей групи ризику

Соціальна підтримка сімей різних типів є одним із ключових напрямів сучасної соціальної роботи, оскільки сім'я виконує базову роль у процесах первинної соціалізації особистості, формуванні ціннісних орієнтацій та забезпеченні психологічної стабільності індивіда. У сучасних умовах соціально-економічних змін, нестабільності ринку праці, демографічних трансформацій та зростання рівня стресових ситуацій значна частина сімей стикається з труднощами, які перевищують їхні внутрішні ресурси для

самостійного подолання. Це зумовлює потребу в системній, адресній та диференційованій соціальній підтримці [4].

У теорії соціальної роботи підкреслюється, що ефективна підтримка сімей повинна поєднувати як реактивні, так і превентивні підходи. Реактивний підхід спрямований на вирішення вже наявних проблем, тоді як превентивний — на попередження їх виникнення. Особливе значення має ресурсно-орієнтована модель соціальної роботи, яка розглядає сім'ю не лише як об'єкт допомоги, а як систему, що має власні потенціали до відновлення та розвитку [5; 6].

У цьому контексті важливим є врахування специфіки різних типів сімей, оскільки кожна з них має власні соціальні, економічні та психологічні особливості, які визначають характер і інтенсивність необхідного втручання. Узагальнені характеристики та напрями підтримки подано у таблиці (див. табл. 2.2), яка є основою для подальшої деталізації соціальної роботи з кожною групою.

Таблиця 2.2

Особливості соціальної підтримки різних типів сімей

Тип сім'ї	Основні проблеми	Основні напрями соціальної підтримки
Багатодітні	Високе фінансове навантаження, побутові труднощі	Матеріальна допомога, пільги, консультування, педагогічна підтримка
Неповні	Емоційне навантаження, виховання одним із батьків	Психологічна допомога, соціально-педагогічний супровід
Сім'ї групи ризику	Соціальна нестабільність, конфлікти, залежності	Профілактика, кризове втручання, міжвідомча взаємодія

Соціальна підтримка багатодітних сімей

Багатодітні сім'ї є особливою соціальною категорією, яка відіграє важливу роль у демографічному розвитку суспільства. Водночас вони часто стикаються з підвищеним рівнем матеріального навантаження, що пов'язано з необхідністю забезпечення харчування, освіти, медичного обслуговування та розвитку кількох дітей одночасно.

Соціальна робота з багатодітними сім'ями має комплексний характер і реалізується через поєднання державної підтримки та соціального супроводу. Значну роль відіграє система соціальних гарантій, пільг, субсидій та цільових програм допомоги. Окрім матеріальної підтримки, важливими є також соціально-педагогічні та консультативні заходи.

До ключових напрямів роботи належать:

- підвищення батьківської компетентності;
- формування ефективного розподілу сімейних обов'язків;
- запобігання емоційному виснаженню батьків;
- підтримка розвитку дітей у сфері освіти та дозвілля.

Дослідження свідчать, що багатодітні сім'ї часто потребують не лише фінансової допомоги, а й інформаційної підтримки щодо доступних соціальних послуг, що дозволяє підвищити рівень їхньої соціальної адаптації [10; 11].

Соціальна підтримка неповних сімей

Неповні сім'ї формуються внаслідок розлучення, смерті одного з батьків або інших соціальних обставин. Основною їх особливістю є концентрація всіх виховних, матеріальних та організаційних функцій на одному з батьків, що суттєво підвищує рівень навантаження.

У таких сім'ях часто виникають труднощі психологічного характеру, пов'язані з емоційним виснаженням, дефіцитом часу та зниженням можливостей повноцінного виховання дітей. Саме тому соціальна підтримка повинна мати багаторівневий характер і включати як індивідуальну роботу, так і залучення зовнішніх ресурсів.

Основними формами соціальної роботи є:

- психологічне консультування;
- соціально-педагогічний супровід дітей;
- правова допомога (аліменти, соціальні виплати);
- підтримка батьків у сфері самореалізації та зайнятості.

Важливим аспектом є формування позитивного емоційного середовища в сім'ї, що дозволяє компенсувати відсутність одного з батьків та мінімізувати ризики соціально-психологічних труднощів у дітей [11].

Соціальна підтримка сімей групи ризику

Сім'ї групи ризику характеризуються наявністю факторів, які можуть призвести до погіршення їхнього соціального функціонування. До таких факторів належать безробіття, низький рівень доходів, конфліктність, залежності, соціальна ізоляція та недостатній рівень виконання виховних функцій.

Особливість роботи з такими сім'ями полягає у необхідності раннього виявлення проблем та оперативного втручання. Чим раніше виявлено ризики, тим більша ймовірність запобігти переходу сім'ї до категорії неблагополучних.

Соціальна робота має переважно профілактичний та кризово-інтервенційний характер. Вона включає:

- моніторинг сімейної ситуації;
- кризове втручання;
- індивідуальне консультування;
- координацію дій різних соціальних служб.

У практиці також широко застосовується міжвідомча взаємодія між соціальними службами, освітніми закладами, медичними установами та правоохоронними органами, що дозволяє комплексно вирішувати проблеми сім'ї [3; 7].

Додаткові аспекти ефективності соціальної підтримки

Ефективність соціальної роботи з сім'ями різних типів залежить від комплексу факторів, серед яких ключову роль відіграють професійна компетентність соціальних працівників, своєчасність виявлення проблем та рівень доступності соціальних послуг. Важливим є також принцип індивідуалізації, який передбачає врахування унікальної життєвої ситуації кожної сім'ї.

Окремо слід наголосити на значенні міжвідомчої взаємодії, яка дозволяє об'єднати ресурси різних інституцій для більш ефективного вирішення соціальних проблем. Такий підхід забезпечує не лише короткострокову допомогу, але й довгострокову стабілізацію сімейного середовища [1; 5].

ВИСНОВОКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно розглянути теоретичні засади, зміст і практичні напрями соціальної роботи з різними типами сімей у сучасних соціально-економічних умовах. Узагальнення матеріалу свідчить, що сім'я залишається базовим соціальним інститутом, який виконує ключові функції соціалізації, виховання, емоційної підтримки та відтворення суспільства. Водночас трансформаційні процеси в суспільстві, економічна нестабільність, міграційні процеси та зростання соціальних ризиків істотно впливають на функціонування сімей, що зумовлює потребу в розвиненій системі соціальної підтримки.

У роботі встановлено, що соціальна робота з сім'ями є складною багаторівневою системою професійної діяльності, спрямованою на підтримку, стабілізацію та розвиток сімейних відносин. Вона базується на принципах системності, комплексності, адресності та індивідуального підходу. Особливе значення має орієнтація не лише на вирішення вже наявних проблем, а й на їх попередження, що дозволяє зменшувати ризики сімейного неблагополуччя та соціальної дезадаптації.

Аналіз теоретичних положень дав змогу визначити, що соціальна робота з сім'ями охоплює широкий спектр діяльності: від матеріальної підтримки до психологічної допомоги, соціального супроводу, педагогічного консультування та правового захисту. Важливою складовою є міждисциплінарна взаємодія, оскільки ефективне вирішення проблем сімей потребує залучення фахівців різних галузей — соціальної роботи, педагогіки, психології, медицини та права.

У межах дослідження було охарактеризовано основні типи сімей, зокрема благополучні, кризові, неблагополучні, багатодітні, неповні сім'ї та сім'ї групи ризику. Встановлено, що кожен із цих типів має власну специфіку функціонування та різний рівень соціальної вразливості. Благополучні сім'ї здебільшого потребують профілактичної підтримки, спрямованої на збереження стабільності сімейних відносин. Кризові сім'ї перебувають у стані тимчасових труднощів і потребують оперативного соціального втручання для відновлення нормального функціонування.

Неблагополучні сім'ї характеризуються системними порушеннями внутрішніх відносин і потребують тривалого соціального супроводу, контролю та комплексної допомоги.

Окрему увагу приділено сім'ям, які належать до вразливих категорій. Багатодітні сім'ї стикаються з підвищеним матеріальним навантаженням і потребують соціальних гарантій, пільг та консультаційної підтримки. Неповні сім'ї характеризуються підвищеним емоційним та виховним навантаженням на одного з батьків, що зумовлює необхідність психологічного супроводу та соціально-педагогічної допомоги. Сім'ї групи ризику потребують раннього виявлення проблемних факторів і превентивного втручання з метою недопущення переходу до неблагополучного стану.

У роботі також встановлено, що ефективність соціальної підтримки значною мірою залежить від правильного застосування форм, методів і технологій соціальної роботи. Індивідуальні форми дозволяють враховувати специфіку кожної сім'ї, групові — сприяють розвитку взаємопідтримки, а інституційні — забезпечують системну допомогу на рівні соціальних установ. Методи соціальної роботи, зокрема консультування, соціальний супровід, діагностика та кризове втручання, забезпечують комплексний вплив на проблемні ситуації в сім'ях.

Практичний аналіз засвідчив, що сучасна система соціальної роботи з сім'ями стикається з низкою проблем, серед яких недостатній рівень ресурсного забезпечення, нерівномірність доступу до соціальних послуг у різних регіонах, а також потреба у підвищенні кваліфікації соціальних працівників. Водночас спостерігається поступовий розвиток інноваційних підходів до соціальної підтримки, розширення спектра соціальних послуг та впровадження нових моделей роботи з сім'ями.

Особливої уваги потребує розвиток профілактичного напрямку соціальної роботи, оскільки саме своєчасне виявлення проблем дозволяє запобігти їх загостренню та мінімізувати негативні наслідки для сім'ї. Важливим є також посилення міжвідомчої взаємодії, що забезпечує комплексний підхід до вирішення сімейних проблем.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що соціальна робота з різними типами сімей є важливим елементом системи соціального захисту населення та чинником забезпечення соціальної стабільності суспільства. Вона сприяє не лише вирішенню конкретних життєвих труднощів, а й формуванню стійких сімейних відносин, підвищенню якості життя та зміцненню соціальної згуртованості.

Перспективи подальшого розвитку соціальної роботи з сім'ями пов'язані з удосконаленням нормативно-правової бази, розширенням доступу до соціальних послуг, впровадженням цифрових технологій у сферу соціальної підтримки та підвищенням професійного рівня соціальних працівників. Особливого значення набуває розвиток інноваційних моделей роботи з сім'ями, орієнтованих на їхню активізацію та підвищення самостійності у вирішенні життєвих проблем.

